

OSIEŁ (396) *sb m*

osieł (395), **oseł** (1), [**osioł**]; oseł *BielKom* D6 [w rymie].

o oraz e jasne; osioł z tekstu nie oznaczającego ó.

sg *N* osieł (125). ◇ *G* osła (29). ◇ *D* osłowi (20). ◇ *A* osła (87). ◇ *I* osłem (21); -em (3), -(e)m (18). ◇ *L* osłe (9). ◇ *V* osłe (3). ◇ *pl N* osłowie (16), osły (4), osli (2); -y *RejJóz*; -owie : -y *BielKron* (1:1), *Mącz* (2:2); -owie : -i *BierEz* (1:2; A4, Q3). ◇ *G* osłów (22); -ów : -ow *Mącz* (1:1), -(o)w (20). ◇ *D* osł(o)m (5). ◇ *A* osły (38). ◇ *I* osły (7). ◇ *L* osł(e)ch (5). ◇ *V* osłowie (2). ◇ *du I* (*cum nm*) osłoma (1) *Leop* 2.Reg 16/1.

Sł stp, Cn notuje, Linde XVI – XVIII w.

1. zool. Zwierzę jednokopytne z rodziny koni; *Equus asinus* L. (Rost); hodowane jako zwierzę pociągowe; w stanie dzikim zamieszkuje pustynne obszary północno-wschodniej Afryki; *asinus* *Murm*, *Mymer*¹, *Vulg*, *PolAnt*, *Mącz*, *Modrz*, *Calep*, *Cn*; *asellus* *March*¹ (393) : Ofieł v ogrodniká był/ Gdzie wiele iadł máło robił *BierEz* L2; [wieprz] widząc osłá głúpość/ Tako fkaráł iego śmiáłość: Dziękuy ofle fwey proftoćie/ Tá cię chowa przy żywoćie *BierEz* M3v; Kramarz z kramem ná targ iádác [...] oflá kijem bił/ By fie w drogę rychley śpiełzył *BierEz* R2v, A4 [2 r.], B, Hv [3 r.], K2v, K4 [5 r.] (61); *OpecŻyw* 70v; *Murm* 38; *Mymer*¹ 26; a oni wzyáwřzy zboże na fwe ofli iechali precz *HistJóz* C3, D [2 r.], D2, E; OSieł ieft zwierzę grube á wzgardzone/ bowiem zwielgá głowá vřzy ma długie á řzyrokie, Sam ieft pokorny nie zwadliwy/ brzemię by nawięřze řcirpi Chodu też leniwego/ bicia cirpliwy/ bowiem ieft nad wřzytki zwierzęta głúpřzy *FalZioł* IV 4b, +6v, I 40c; *BielŻyw* 46; Cżemu ofieł gdy cżęřto vřzy wznofi tedy defzcz znamionuie. (–) Bowiem osłowi barzo panuie Melankolia, ktorey przyrodzenie iefth zimne á řuche, zafię defzcz ieft wilgotnego á ciepłe^{go} przyrodzenia. *GlabGad* C, Cv; *KłosAlg* D2; řina bozego ofřyel vithknał řobye nořchką *LibMal* 1544/89; *KrowObr* 130v, 224; *RejWiz* 96v, 105v; vkazał mu řie [Dawidowi] Sybá řluzębnik Mifibozetow idác przeciř nie^{mv}/ ze dwiemá oflomá *Leop* 2.Reg 16/1; Pánie moy Krolu/ O řlowie [ř] ci řá prze domowe Krolewřkie áby ná nich ieřdzili *Leop* 2.Reg 16/2, *Gen* 22/5, 1.Reg 25/23, 3.Reg 13/24, 28 [2 r.]; *RejFig* Bb2v [3 r.], Dd3v, Ee [2 r.], Eev; OSłá námálowáli/ á on obraz noři/ á zá nim idzye řebrak/ co náń rzkomo proři. Ludzye řie obrázowi/ kędy řzedł kłániáli/ Ofieł mnimał by iemu/ kiedy go miyáli. *RejZwierz* 115v, 116, 120 [2 r.], 121 [2 r.]; řzedł áż ku Iebus/ ktore ieft Ieruzalem/ máiąc řłobá dwa ofły z brzemiony [par asinorum onustorum] *BibRadz Iudic* 19/10; Woł zna gořpodarzá řwego/ á osieł iášli páná řwego/ ále Izrael nie poznał *BibRadz Is* 1/3, *Gen* 22/5, 43/18, *Ex* 23/5, I 43c *marg*, *Deut* 28/31 (10); *BielKron* 52v, 67 [2 r.], 72, 83, 93v, 261, 458; Mola asinaria, Młyn w którym osłowie robią. *Mącz* 229a; *asinus* molarius, Młinski osieł. *Mącz* 229b; Mulus. Muł z osłá á z wierzobki [lege: řwierzobki]/ vrodzone zwięřę. *Mącz* 236d, 17d [3 r.], 28b, 156b, 236d, 360c; *SienLek* 243, Xxx3; vyřzał dzieřięć ofłow obciążonych řłumokámi *HistRzym* 67v, 67v [4 r.], 68 [2 r.]; Gdyż y plewę y řieczkę mam osłom nářzym *BudBib Iudic* 19/19, *Gen* 22/5, 36/24, 44/3, *Ex* 34/20, *Deut* 22/3, *Iudic* 19/21, I 144c *marg*; Abowiem/ moglićiby był [Bóg] cżłowieká z řkrzydlámi iáko ptaká řtworzić/ y oflá z rogámi *CzechRozm* 122v; *ModrzBaz* 135 *marg*; á owies opuřciwřzy głodny osieł/ pořtápił y padł ná koláná/ y vczynił iáká mogli cześ nářwięřzemu Sakrámentowi. *SkarŻyw* 545, 545 [4 r.],

575; *CzechEp* 307; *KochWr* 32; *Calep* 102a; *SkarKaz* 518b; *KlonWor* 43; [Asinus Ofhyol a sedendo est dictus *Glosy I* nr 76/122].

W połączeniach szeregowych (31): Przyšzedł wieprz z bykiem z báránem/ Koźieł z ofłem iteż z koniem. *BierEz* M4; *HistJóz* E3; *BielŻyw* 109; *GlabGad* E6; Czo fie dzieie na polu [...]/ niechay mi znacz daią Owcze/ woły y ofły/ iako fie tam maią *RejJóz* A6v; I z bogácił fie ten człowiek niezmiernie y miał thrzod bárzo wiele/ fluzebnic tákież y flug/ wielbładow y oflow. *Leop Gen* 30/43; á pobráli w czym oni władzą mieli: Wielbładow pięćdziefiath thyfięcy/ Owiec dwie ściie y pięćdziefiath tyfięcy/ á oflow dwa tyfiące á duż człowieczych što tyfięcy. *Leop 1.Par* 5/21, *Ex* 9/3, *Ios* 7/24, *Iudic* 6/4; y miał [Abram] owce/ woły/ ofły/ flugi/ fluzebnice/ oflice y wielbłady. *BibRadz Gen* 12/16, *Gen* 24/35, *Deut* 5/14, *Ios* 6/21, *1.Reg* 15/3, 22/19, *1.Esdr* 2/67, *Zach* 14/15; Pecus [...], Bydlę/ Wfzelákie zwierzę którego człowiek vziwa yáko wól/ krowá/ kón/ Owcá/ Ofieł/ kozá *Mqcz* 286a; Veterina animalia. Bydletá których ku robocie vzywáyá yáko konie/ osły/ wielbłady/ muły/ mulice którzi ná grzbiecie burdy á brzemoná nořą. *Mqcz* 491b, 95a; [Darius] zořtáwił w wořku powiázáne Ofły/ Konie/ Muły/ Pfy *BielSpr* 45; *BudBib Gen* 32/5, *Ex* 20/17, *1.Reg* 22/19; *SkarŻyw* 347; *ArtKanc* M7; Armentum – Trzoda, Stado bidła więczego [!] iako wołow koni, mulow, Osłow. *Calep* 96b; Iumentum – Bidliewfše iakie robotne iako kou [!] ofieł, woł, muł *Calep* 570b, 1118b; Lecż do tego złodzieyřtwá/ y woły/ y krowy/ Konie/ Muły/ Ofłowie/ dobytek domowy/ Báwoły/ owce/ kozy/ y řwinie należą/ Ktore z domu y do dom przed Pářterzem bieżą. *KlonWor* 25.

W przeciwstawieniu: »koń ... osieł« (1): Zal mi iże nie od koniow/ Ale ginę od złych oflow. *BierEz* Hv.

W porównaniach (37):

Jako comparandum (36): [Marchořt mial\ wárgi wielkie á miáffe/ oblicze iákoby v oflá [faciem asininam] *March*¹ A2, A2; Mnodzyciem tácy bywáią/ Ná flowá nic nie dziáľáią: Aże ie muři przypędzić/ A iáko ofły kijem bić. *BierEz* I, R4v; *GlabGad* O8; [Marchořtowa żona miała] brodeę iákoby v kozłá/ vřfy iákoby v oflá [aures asininas] *March*³ T7; *RejRozpr* C; Kto w vřtawicřney pracy wieczny z niego ofeł/ Nigdy nie odpoczynie iáko mieyřki pořeł. *BielKom* D6; Gdyż ie [niedowiarków] tu wyřoka myřl iáko ofieł bodłá. *LubPs* gg2; Zdać fie więc czářem drugi by był Anyoř z niego/ A on řnadź podobnieyřzy do Ofła řprořnego. *RejWiz* 47v, 6, 129v; Epirocki pořeł/ Przyšzedł/ dzwigáiąc złoto/ iáko iny Ofieł. *RejZwierz* 32v; Mowże co z nim áliřci/ iáko Ofieł krzáká *RejZwierz* 126, 118, 126; [renifer] ma řkorę iáko ná ofle kořmátá/ nogi iáko v Ieleniá iedno mieřzřře á dłuřzřře/ rogi bárzo dłuęie *BielKron* 294v; Onocentaurus. Nieyákie źwierzę od głowy yáko człowiek/ od nóę yáko ofieł. *Mqcz* 264a; Rudo, Kwicę/ to yeřt rycę yákoby osieł. *Mqcz* 359d, 264a; á prořto ták mu to będzie przyřtało/ iáko onemu ofłowi/ ktory s pářnem ták chciá igráć/ iáko pieřek. *GórnDworz* L; Lecż ci Ewángeliřtowie mili ná tę řwá Ewángeliá chwáľebná iáko ná ofłá iákiego wřzyřtko wkładáią. *WujJud* 245v; *ModrzBaz* 135; Ciáło nářze ieřt iáko osieł á duřzá rozumna iáko Pán iego. *SkarŻyw* 471; Zwingliáni głupřzy niřzli osłowie. *SkarŻyw* 545 *marg*, 188; nád řędzieęo nieuká/ y grubianá niemáľ w řwiecie nic nieřpráwiedliwřzego/ gdy o tym iáko Ofieł miedzy řłowikiem á Kukuľką řádzi/ ná czym fie nie zna. *StryKron* A6; *PudľFr* 20; *Calep* 930b; *KoľakSzczęřl* A4; Ináczey kto im wierzy/ do pniá y ofłá ieřt podobien/ y řzkodá go rozumnym człowiekiem zwáć. *SkarKaz* 418a, 44b,

160a; Ludzie/ iáko iełt v Iopá ś. (*marg*) *Iob II.* (-) proźni y pyłźni/ ktorzy mniemáią/ iż fię wolnemi iáko źrzebię v ofłá vrodźili/ ktore o vđdzie y wodzy nie myśli. *SkarKazSej* 659b, 692a; Iák ośieł chłopek nigdy bez kłopotu/ Nie ofchnie z potu. *KlonFlis* C4. *Cf* »robić [*kim*] jako (grubym) osłem«.

Jako comparatum (1): y powiáda/ iż iełt lepźzy y zacnieyźzy ośieł/ niżeli pijánicá káždy *WerGość* 214.

W charakterystycznych połączeniach: osieł błędny, chromy, głodny, głupi, gruby, leniwy, marny, nachudszy, nędzny (2), *nieborak, spracowany, sprośny* (2), *ubogi, uporny, zerwany, zlichocony, zmordowany, znędzony; osły ozdobne a lśniące, złe.*

Przysłowia: Orzech/ ośieł/ grzbiet niewieści: Máło pożytku działáią: Gdy ich kijem nie fłkádáią BierEz P3; *Bowiem ci trzey pośpołu/ iedno práwá máią/ Ze nalepźze kiedy ie naczęścicy bijáią. Orzech Włofki á Ofieł/ y trzecia niewiáłtá RejFig* Cc7.

Niechay Ofieł ie plewy á da lutni pokoy/ Tákyeż y ty s co cie iełth o tym zówždy rokuy. *RejWiz* 91; *Napirwłze fćárání ma być o náuczycieloch y o vcznioch: áby y oni zá fpolnym wřzytkich zezwoleniem/ do náuczání godni/ y ci do przywykání fpořobni obieráni byli: áby ielliby fię ktorzi do tego oboygá zgodźili/ niebyli iáko ośieł do lutnie przyfćáwieni [tanquam asini ad lyram adhibeantur]. ModrzBaz* 134v; [Tak mu to służy, jak osłowi gęśle *Otwin(?)Erot* 34].

Ołyeł kędy fyth może być/ támo ná to myełcye ma idź. Gdźye mu iedná nogá tyie/ támo drugá wzyemyę biye [*Asellus semper debet esse, ubi se pascit et ubi pascit unam plantam, quadraginta resumit*]. *March*¹ A3v.

Kto máże gębę fędźyemu/ ten wyfchnienye dźyáłá ofłowi fwemu. *March*¹ A3v.

Ná koniec by teź był ták rozumu tępego/ Iźby mógł mieć y ofłá ftryiá rodzonego. *RejWiz* 3v.

Bo co Ofieł rozumie gdy nań fzarłat włożą/ Niechże mu iedno Figi s plewami położą/ Vřrzyłz álic nářzemu być w plewach po vřzy/ Bá niedba nic o Figi *RejWiz* 47v.

Ofieł gdzie fie raz potknie ochyla to mieyłce potym *BielKron* 311v.

Stroyny bez cnoty/ Ofieł s forboty. *RejZwierc* 238v.

Bicź ná koniá/ á ogłow ná osłá/ á přet ná grzbiet głupich [*Flagellum equo et camus asino: et virga necessaria est corpori stultorum*]. *BudBib Prov* 26/3.

iáko okrutnie niektorzi pánuią nád poddányimi fwemi/ ábo máiętność ich niřzcząc á wydźieráiąc/ ábo roboty ná nie nieináczey iedno iákoby ná woły ábo osły wkłádáiąc [*vel labores illis imperando non secus quam bobus aut asinis*]? *ModrzBaz* 142.

Zwroty: »na osłe jechać (a. pojechać, a. przyjechać)« [szyk zmienny] (3): *KromRozm II* f2v; [prorok] Ná Osłe k miáftu przyiedzye/ S ciemności oyce wywiedzye. *BielKron* 132v; *CzechRozm* 106.

»(na)kłaść, włożyć, nabrać, wziąć na osła« = *ponere super asinum Vulg; ferre a. onerare super asinum PolAnt* (5:4:2:2): załyę zboże włożywłzy na ofly wroćili fie domyáłtá *HistJóz* D2v; Wziął tedy Prorok ciáło męźá Bożego/ włożył ná ofłá/ á wroćiwłfy fie przyniołł ie do miáłtá *Leop 3.Reg* 13/29, *Iudic* 19/28, *1.Reg* 25/18; *BibRadz 2.Esdr* 13/15; tedy Gwido krom pracey nákládłzy dREW ná osłá wroćił fie ku domu. *HistRzym* 68; y nábráli worow ná osły fwe *BudBib Ios* 9/4; Tedy ią wziął ná osłá fwego *BudBib Iudic* 19/28, *Gen* 44/13, *3.Reg* 13/29, *2.Esdr* 13/15; *SkarŻyw* 286; *GosłCast* 27.

»osiodłać osła« = *sternere asinum Vulg, PolAnt [szyk zmienny] (11)*: Thedy Abráhám wnocy wftawłfy/ ofiodłał ofłá fwoiego *Leop Gen 22/3, 2.Reg 19/26, 3.Reg 13/13, 23, 27; BibRadz Gen 22/3; fługá moy wzgárdził mną/ przeto mi Ofłá nie ofiodłał BielKron 73, 12v, 83, 95; BudBib Gen 22/3.*

»robić [kim] jako (grubym) osłem« [szyk zmienny] (3): *RejWiz 150*; Iedno iáko iákiem kárwem álbo grubym osłem ták im [*swoim żywotem*] wftáwicznie robi/ á przedfię chce áby długo żyw był. *RejZwierc 157, 66v.*

»na osłe się włoczyć« (1): *Potym maiąc fkażoną nogę/ na osle fię włoczył. SkarŻyw 309.*

»osłem wozić; wieźć na osłe« (1;1): *Vsłyfzawłzy to ieden człowiek vbogi imieniem Gwido/ który osłem woził z lálá drwá tym fie żywiąc HistRzym 66v; o którym rzeczono Exo. 4. v 20. y wzięł Moyżefz żonę fwą y fyny/ y wiołł ie ná oslech. CzechRozm 106.*

»wsadzić na osła; siedzieć na osłe« (1;1): *BielKron 261; Siedząc ná osle/ z wielką czcią y chwałą wiezdza do Ieruzálem. WujNT przedm 38.*

»wsiadać (a. wsiąć) na osła« = *ascendere super asinum Vulg; equitare super asinum PolAnt (4)*: Ktorzy wfiádaćie ná ozdobne á fńniące fie osły/ á liedzićie ná Sądzie/ y chodźicie drogá/ mowćie. *Leop Iudic 5/10, 1.Reg 25/20; wftálá nátychmiał Abigáil/ y wfiádlá ná ofłá BibRadz 1.Reg 25/42; SkarŻyw 212.*

Zestawienia: »osieł kumański« (3): *A dziwnie fię dawáią ludziom wpośmiech/ ktorzi by osłowie Kumáńfcy (wedle ftárey báśni) [qui tanquam asini Cumani (ut narrat fabula)] gdy znich cudzą fkorę zedrá/ w fwoiey fię okázác mułzą. ModrzBaz 135; Osieł v Kumanow wczynił się był Lwem/ włożywłzy fkorę Lwią náfię/ ftrałzył ludzi aż go poznaⁿo po wftu. Ztąd przeto osłem Kumáńfkim onego zowá/ gdy się kto głupi zá mądrego popifuie. Erafm. in chil. ModrzBaz 135 marg, 135.*

»Złoty osieł« = *tytuł utworu Lucjusza Apulejusza z Madaury (około r. 124 – 180) Metamorfozy czyli Złoty osioł w 11 księgach (Metamorphoseon seu de asino aureo libri XI) – powieści obyczajowej o charakterze fantastyczno-satyrycznym (1): [nie rozumieją] Co iest myfz Homerowa/ co świerczek fławnego Plutárchá/ álbo komor Mároná wielkiego. Co złoty Apuleow osieł [...]: iedno to iż wczone głowy/ Dowćipem fwym igrały/ y fmyślnymi fłowy. KmitaSpit Av.*

Szeregi: »osieł albo (i) byk« [szyk 1:1] (2): *Nie będziefz pátrzyć ná osłá brátá twego/ álbo ná byká iego [Non videbis asinum fratris tui, vel borem eius] gdy pádną ná drodze BudBib Deut 22/4, Deut 22/10. [Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.]*

»osieł a kobyła« (1): (*nagł*) *Mulus. muł. Albo Molicza. (-) [...] TO zwierzę z Ofłá á z Kobyły fie poczyna y rodzi FalZioł IV 12d.*

»koń a (albo, i) osieł; koń z osłem« = *equus et asinus Vulg, PolAnt (10;1): BierEz S3v; Agazo. eyner der efel ader pferd treibt. Co konye álbo ofły páfy. Murm 179; Leop 4.Reg 7/7, 10; RejZwierc 121; wćiekli odbieżawłzy namiotow koni y ofłow fwych w obozie BibRadz 4.Reg 7/7, 4.Reg 7/10; BielKron 76v; Iumentum etiam. Dobre bydłátko robotne yáko koń álbo osieł. Mącz 179c; wypráwił po nie wiele wozow/ koni y ofłow SkarKaz 245b. [Ponadto w połączeniach szeregowych 14 r.]*

»osieł, (ani, i, albo) muł« [szyk 3:2] (5): *FalZioł IV 28c; RejJóz Ov; SkarŻyw 188; Clitellae – Sziodło na ktorim wiefzaią cziezary na muliech albo ofzliech. Calep 207a; Iáko Muł álbo Osieł*

bez rozumni ktemu Czyniąc fię/ ciáu fłużą á brzuchowi fwemu. *KoлакSzczęśl* A4. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 9 r.*]

»osły a mulice« (1): idź kędy w dolne kráiny/ áza dobytku Oflóm á Mulicom trawę naydzyefz *BielKron* 84v. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*]

»osieł i oslica; oslica z osłem« (1;1): A ffeđífy zwolenicy/ vczinili iako ijm przykázál Iezus mily/ ij przywiedli oslicę z osłem *OpecŻyw* 71v, 71v. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*]

»sługa albo osieł« (1): izem kupić chćiał: Co bych nálazł wyborneho/ Sługę álbo oflá dobrego *BierEz* A4. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 4 r.*]

»wielbłądy i osły« (1): dał mu dofyć dobytká/ złotá/ írebrá/ fług y dzyewek/ wielbłądow y ofłow *BielKron* 13. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 10 r.*]

»woł i (a(l)bo) osieł; woł z osłem« = *bos et (aut, vel) asinus Vulg, PolAnt* [szyk 20:6] (24;2): *BierEz* O2; W polnocy fie narodzil/ ien flońce ofwiécil/ miedzy wolem ij osłem wiaflkách fie položyl *OpecŻyw* 17, 14v, 15v, 20, 21v; *BielŻyw nlb* 3; *RejFóz* L8v; *Leop 1.Reg* 12/3; Ieřlibyř znalazł wołu ábo oflá błędnego/ ktoryby był nieprzyaciela twego/ tedy mu go odwiedź. *BibRadz Ex* 23/4, *Ex* 23/12, *1.Reg* 12/3, *Is* 30/24; *BielKron* 36v [2 r.]; *RejPos* 19v, 224v, 227; *BudNT Luc* 14/5; *SkarŻyw* 502; *LatHar* 222; ázaż káždy z was w řzábát nie odwięzuie wołu řwego ábo oflá od żłobu; y odwiódzy nápawa? *WujNT Luc* 13/15, *Luc* 14/5; *SarnStat* 1272; *SiebRozmyśl* G; niewdzięczność ludu onego Żydowskięo řprořnieyřzą być kładzie/ nád wołu y oflá náprořnieyřze bydlętá/ ktore iednák znáię Páná řwego *PowodPr* 18. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 17 r.*]

W przen (5) : bo żydowie fą oflowie náfzy, ktorzy za nami krzeřciany nořzą kxięgi řtareęo zakonu, przez ktore dořwiadcżamy prawdy náfzey wiary *WróbŻořt* S6v; Nie dawno řłyřzeliřmy o tym/ iż tuoię [!] máloć mnimařz náfzey wyřokofći zrownác ále rzecz ieřt niepodobna gnuřnego á leniwego oflá ná wyřokofć látać/ gdyř skrzydeł nie ma. *HistAl* E6; *BielKron* 18v; ále lew/ to ieřt Bog/ dał Gwidowi/ to ieřt Kryřtowi podle człowieczeńřtwá dzieřięć osłow obciáżonych/ to ieřt dzieřięćioro przykázanie *HistRzym* 69v; Tákże ono y řam lákob Pátryřchá w Proroctwie řwym 1. Moyře: 49 v. 9. zowie řyná řwego Iudę lwem/ y lwięcíem/ Izářchárá ofłem mocnym/ Dáná wężem *CzechRozm* 114v.

Przen (44) :

a) O człowieku głupim, naiwnym, niemądrym (19) : Osliceć go [osła] omyliły/ Ktore mu ná myřli były. Tymżeć fie teřz ofli řzkodżą/ Ktorzy ná dwu nogu chodżą *BierEz* Q3; Niedziwno mi choćzies pořeł Iz znam zes tak prořty ofyeł *RejKup* t3, h4, x7v; Wnet mu fie pług závádzil ář řtánęły woły/ Aż mu fie lemieřz złomił práwie thák ná poły. Podnieřie gi ná řtronę/ álic wielki kocieł/ Zumiał fie řtoięć nád nim on vbogi ofieł. *RejWiz* 125v; Kiedy w kořciele Páńřkim nierządni Ofłowie/ Albo nád iego trzodą drapieřni Wilkowie. Ktorzy niebo y Bogá ledá zacřby dáli *RejWiz* 140, 41, 48, 189; LÁkomeęo figurá/ Ofieł z bieřágámi/ A ná nim flářze niořą/ s chleby s pyeczeniámi. A on nędznik pokrzywy/ kędy moře chwyta/ A gdzyeby do plew trefić/ pilnie fie przymyka. Tákże teřz chłop lákomy/ ma dořyc wřzytkiego/ A plewy mu tkwią z gęby/ v Oflá márníęo. *RejŻwierz* 116, 137v; Co Kryřtus wziáwiał dawno/ dřiř iego pořłowie. Dayře pokoy/ wřzák iáwno. ó [!] mili ofłowie. *LeovPrzepSamb* b4; *GórnDworz* Dd; Witaycieřz mili ofłowie/ S Seymu pánowie Pořłowie *RejŻwierc* 234; Sláchćić bez řławy/ Ieřt ofieł práwy. *RejŻwierc* 238v; bo wřzyřtko o Stáwięcł á o

Wodzie [właściciele stawów] mylą. A téż vbodzy Ołłowie śmierzą Rybámi/ iáko Wydry. *Strum* P4; [Aby ziemianin był] ná świecie nie gościem: w oyczyźnie nie cudzoziemcem: v przyaciela nie ołłem *GostGospPon* 169; Gdyś łobie łodzią/ gdyżes łobie wiołłem/ Nie bądźże ołłem. *KlonFlis* F2; [tym pyłznym Ołłom *LuterMalPos* III 78].

W przeciwstawieniu: »osieł a nie poseł« (1): Niektorzi tez beli Ołli á nie Połli/ wodzono ich kendy chciano y nawielka niechec ku oytziznie przywodzono *PaprUp* K3v.

b) *O człowieku w ogóle* (3): O łzalony rozumie o czymże to rádżisz/ Abyś miał być wiecznie żyw/ ták fie ná to łádzisz. Iednoć to gwiazdom dano/ Słońcu/ Miełiacowi/ Ale iscie nie tobie márnemu Ołłowi. *RejWiz* 21v; A wđdy więc powiedáią iż Pan dla człowieká/ Niebo y zyemię łtworzył [...]. Niech temu nikt nie wierzy/ by dla tego Ołłá/ Ták wielka Páńfka praca tu ná świat vrołá. *RejWiz* 52v, 179.

c) *O ciele ludzkim* (22): Bowiem iáko łwowlonie puścisz tego Ołłá/ Wnet będyesz miał do pyekłá iuz pewnego połłá. *RejWiz* 101v, 190; *SienLek* 1v; A zá żywotá łwoiego wrzodom/ pedogram/ fráncuzom/ y rozmáitým przygodam tego ołłá oliodłano. *RejPos* 228; *RejZwierc* 71; Ciáło náłze iest iáko osieł á dułzá rozumna iáko Pán iego. á iłz osieł ten/ ma wrodzone łwe nieczyłtości *SkarŻyw* 471, 472.

Wyrażenia: »głupi osieł« (1): Do czegoż cię przyprowadzi ten głupi osieł/ iedno do łkazy y do śmierci. *SkarKaz* 489a.

»leniwy osieł« (2): *RejPos* 227; A ten leniwy osieł/ á to łprołne ciáło iáko piekło nigdy náłycone być nie może/ á iest iáko ow obzárły pies *RejZwierc* 104v.

»marny osieł« (4): *RejWiz* 171v; áby káždy z nas vłtáwiczme żył pobożnie/ [...] á nie ociázał tego márnego ołłá łwoiego obzárłtwem á opilłtwem/ ktory tego záwždy potrzebuie/ áby był dzyerzan ná tym krygu *RejPos* 185, 227, 335.

»osieł nieposłuszny« (1): tego tu y dułznego y cíelełnego lekárłtwá ludzie bárzo częłto vżywáią/ bo nád vłtáwione od kościołá dni káždy z nabożeńłtwá łwego *legem* łobie vłtáwia *abstinendi*, podbijáiąc przez wymowánie temu ciáłu ołłowi niepołłufznemu obroku *ReszList* 164.

»swowlony osieł« (6): Rádzęc mieyże fie ná pieczy/ á dzierz ná wodzy tego łwowlonego ołłá/ ciáło y myłł łwoię *RejPos* 147, 247; *RejZwierc* A3v, 65v, 71, 113v.

»tępy osieł« (1): A wierz mi iż oftre bocce ma przyrodzenie/ czo do niey [zazdrości] tego tępego ołłá á tho człowięczeńłtwo náłze pilnie przybadáią. *RejZwierc* 56v.

»twardousty osieł« (1): O łrogież to wędzidło á munłztuk ná tego twárdoułtego ołłá náłzego *RejPos* 247v.

a. zool. *Dziki osioł; Equus onager Schreb. (Rost); odmiana gatunku półosłów należącego do rodzaju Equidae; w wieku XVI popularne w Azji i Europie; leśny osioł; onager Murm, Mymer¹, Vulg, PolAnt, Mącz, Calep, Cn* (13):

Zestawienia: »dziki osieł« [szyk 5:2] (7): Potabunt omnes bestiae agri: expectabunt onagri in liti fua. Z tichże vod będą pić włzytki źwierzęta polne y łofowie będą ich czekać w pragnieniu łwoim. (*koment*) Los iest zwierzę, dziki osieł. *WróbŻołt* 103/11; Kto wypuścił Ołłá dzikie⁸⁰ wolno/ á pętá iego ktho rozwiązał [.]? *Leop Iob* 39/5; Lalisio, Młody, dżyki osieł. *Mącz* 183b; Onager, Dżiki osieł,

też leśny. *Mącz* 263d; *Pullus onagri*. Dzikiego osła zrzebię. *Mącz* 330d; *Lalisio* – Zdrzebię osła dzikiego. *Calep* 579a, 730a.

»leśny osieł« [szyk 6:7] (7): *Onager*. Waldefel Lefzny ofyeł *Murm* 38; *Mymer*¹ 27; ále y ferce iego z bełtyámi położone było/ á z leśnemi Ofly miełfkánie iego było [*et cum onagris erat habitatio eius*] *Leop Dan* 5/21, *Eccli* 13/19; Izali ryczy osieł leśny widząc trawę [*Nunquid clamabit onager iuxta gramen*]? *BibRadz Iob* 6/5; tám [na granicach *Lapanów*] pułzcze wielkie w ktorých rozmáity żwierz łowią/ iáko fą báwołowie/ leśne ofly ále dziwnego rodzáiu/ ieft iáko Ieleń z rogámi wielkiemi/ kołmáty iáko Lew do połowice/ grube a miáżłfe. *BielKron* 293v; *Mącz* 263d.

2. Zestawienia w funkcji nazw zoologicznych (2) :

»osieł morski« = *Gadus morrhua* L. (*Rost*); *dorsz*, *ryba drapieżna z rodziny dorszowatych (Gadidae)*; *capito Cn* (1): Z tey źemie [z *Nordwegijej*] rybá idzie do Niemiec z rodzáiu ofłow morfkich/ ktorą fułza w mrozy ciężkie/ zową tę rybę Niemcy *Stokffylz*/ bárzo ią Niemcy rádzi iedzą. *BielKron* 293v.

»osieł rogaty« (1): Tey części świata [*Afryki*] ieft wietłzá połowicá pułtey/ częścią dla wielkiego gorącą/ częścią też dla żwierzát iádowitych ktore fie tám rodzą w pułtyniách/ iáko fą *Lwowie*/ *Włoniowie*/ *Bázyliżkowie*/ *Kokodryłowie*/ *Párdowie*/ *Máłpy*/ *Ofłowie rogáci*/ y rozmáity narod łmokow takież wężow *BielKron* 269v.

3. Stwór człekopodobny, mitologiczny (1) :

Zestawienie: »puł człowieka puł osła« (1): Y zbiegną fie tám źli duchowie/ puł człowieká puł ofłá [*et occurrent daemonia onocentauris*] *Leop Is* 34/14.

Synonimy: 2. *zest.*: »osieł morski«: *dorsz*, *sztokfisz*; 3. *onocentaurus*.

Cf OSŁOCZŁOWIEK, **OSŁOPAS**